

Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi

Yuval Noah Harari, Çev. Ertuğrul Genç.

İstanbul, Kolektif Kitap, 2016, 412 s., ISBN: 6055029357.

Sibel YALI*

Bu yazıda sizlere satış rekorları kıran bir tarih kitabından bahsetmek istiyorum. Kitap, 2011'de ibranice, 2014'te ingilizce yayımlandı ve şimdiye dek otuz civarında dile çevrildi. “*Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*” başlığı ile dilimize çevrilen kitapta insanlık tarihinin serüvenine 70 bin yıllık zaman sürecinden bakılmaya çalışılıyor. Öyle bir kitap ki Amerika Başkanı Obama halkına bu kitabı okumasını tavsiye ediyor. Öyle etkili bir kitap ki Facebook'un kurucusu Mark Zuckerberg sosyal medyada kitap hakkındaki düşüncelerini paylaşıyor. Öyle dolu bir kitap ki Amerikalı iş adamı

6

---

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, ataman_si@yahoo.com

Bill Gates bu kitabı mutlaka okunması gereken kitaplar arasında görüyor. Daha birçok övgü var kitaba...

Tüm bu tavsiyeler, paylaşımlar ve övgüler insanın aklına şu soruları getiriyor. Nasıl oldu da bir tarih kitabı bu kadar popüler oldu? İnsan türünün tarihi ilk defa mı kaleme alındı? Kitap neden bu kadar uzun süre çok satanlar listesinde yer aldı? Kitap içeriğinde hangi tartışmalar mevcut? Kitap kendinden bu denli kuvvetli bahsettirmeyi nasıl başarmış? Kitapta tarih bir disiplin olarak nasıl tanımlanıyor? Akademik açıdan bir referans kitabı olabilir mi? Örneğin tarih ve sosyoloji derslerinde bir ders kitabı olarak okutulabilir mi? Kitap içeriğinden bu sorulara doğrudan yanıtlar bulunması çok kolay değil zira bir sihirbazın şapkasından canlı cansız birçok şey çıkarması gibi şapkaya da sihirbaza da şaşırmanız mümkün! Zira kitap içeriğinde onlarca konu başlığı ve bunlardan çıkarılabilecek yüzlerce tartışma konusu var.

Ana başlıkları ile Sapiens üç bölümden oluşuyor. Bunlar sırasıyla Bilişsel, Tarımsal ve son olarak Bilimsel Devrimler. Kitabın yazarı kitabın konusunu ve içeriğini kendi cümleleri ile şöyle özetliyor: *“Yaklaşık 70 bin yıl önce Homo sapiens'e ait organizmalar, kültür adını verdiğimiz daha da karmaşık yapılar oluşturdular. Bunu takip eden insan kültürlerinin gelişimine tarih diyoruz. Tarihin akışını üç önemli devrim şekillendirdi: Yaklaşık 70 bin yıl önce başlayan Bilişsel Devrim, 12 bin yıl önce bunu hızlandıran Tarım Devrimi ve tarihi sona erdirip bambaşka bir şeyi başlatabilecek yalnızca 5 bin yıl önce başlayan Bilimsel Devrim. Bu kitap, bu üç devrimin insanları ve diğer organizmaları nasıl etkilediğinin hikâyesini anlatıyor.”*(s.5) Ancak hikâye ilerledikçe esas konu başlıklarının güç, din ve bilim ekseninde kurgulandığı görülüyor.

Bu kurgu çerçevesinde insanoğlundaki fiziksel güç ile hayal gücünün ortak kapasitesi ve faaliyetleri dâhilinde tarih sürecinde neleri gerçekleştirebildikleri ortaya konuluyor. Sonuç itibarıyla ortaya bir başlangıç ve bir sonuç ilişkisi çıkıyor. Bu ilişki yazar tarafından *tarihin insanoğlunun tanrıları yaratması ile başladığı ve kendilerinin tanrı olmaları ile sonlan(dığı)acağı* iddiası ile şekilleniyor. Yazarın bu iddiası aklıma çocuk felci aşısını bulan ABD'li hekim ve bakteriyolog Jonas Edward Salk'ın insan türünün gücü hakkındaki bir sözünü getirdi. Salk *“bütün böceklerin dünyadan yok olması ile 50 yıl içerisinde dünyada hayatın sona ereceğini ancak insanoğlu türünün ortadan kalkması ile bu süre zarfında bütün yaşamın kendini yenileyeceğini ve gelişeceğini”* söylüyor. Fazla söze ne gerek sebepleri her ne olursa olsun insanlığın dünyaya verdiği zarar ortada!

Sapiens'in yazarı insanı *“70 bin yıl önce Afrika'nın bir köşesinde kendi işiyle meşgul olan önemsiz bir hayvan”* olarak niteliyor. Yazara göre; *“Tamamen bilimsel bir bakış açısıyla bilebildiğimiz kadarıyla, insan yaşamının hiçbir anlamı yoktur. İnsanlar belirli bir amacı olmayan ve körlemesine ilerleyen evrimsel süreçlerin sonucudur ve faaliyetlerimiz ilahi bir kozmik planın parçası değildir. Dünya yarın patlayarak yok olsa, evrende hiçbir değişiklik olmazdı; tahmin edebileceğimiz kadarıyla insanların kendilerine dair anlam arayışı ve öznelliklerinin eksikliği de pek hissedilmezdi. Bu yüzden, insanların*

yaşamlarına atfettiği herhangi bir anlam sadece sanrıdan ibarettir.” (s.382) Yazar bu sözlerini sonsöz kısmında şu şekilde sürdürüyor: “İnsan ilerleyen bin yıllarda kendisini tüm gezegenin efendisi ve ekosistemin baş belasına çevirecek dönüşümü gerçekleştirdi. Bugün ise bir tanrı haline gelmenin, sadece ebedi gençliğin değil, yaratmak ve yok etmek gibi ilahi becerileri de ele geçirmenin arifesinde. İnsanın tanrılaşarak dünyaya hükmettiğini gözlemliyoruz.” Yazar, bu hükmetme gücünü insanoğlunun sanrılama yeteneğine bağlıyor.

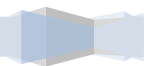
Yazarın bu teorisine göre insanlık için iki tip gerçeklik var. Birincisi öteki hayvanlar için de var olan objektif gerçeklik. Buna göre nehirler, dağlar, ağaçlar kısacası beş duyu organımızla hissettiğimiz her şey bu gerçekliğin içinde mevcut. Diğeri ise kurgusal gerçeklik ki sadece insanoğlunun donanımında mevcut olan bir gerçeklikten söz edilebilir. İnsanlığın dinleri, sembolleri, şirketleri ve kapitalizmi icat edebilme yeteneğini yazar bu gerçekliğe bağlıyor. Bu kurgusal gerçeklik sayesinde kolektif bir dayanışma ortaya çıkarabildiğini ve insanlığın dünyaya bu şekilde hâkim olabildiklerini iddia ediyor.

Yazar kitabında “Kano ve kadirgalardan buharlı gemilere ve uzay mekiklerine vardık ama kimse nereye gittiğimizi bilmiyor. Her zamankinden daha güçlüyüz ama bunca güçle ne yapacağımızı bilmiyoruz.” tezini öne sürüyor. İnsanoğlu bu kadar güçlü mü sorusu tartışmalı bir soru. İnsanoğlunun bugün dünyaya hükmettiği tezine farklı çevrelerden farklı yanıtlar gelebilir. Açıkçası benim bu sorulara yanıtlım insanoğlunun iradesinin zayıf ve sınırlı olduğu ekseninde ifade edilebilir. Zira yazardan farklı olarak insanoğlunun bilebildiklerinin çok sınırlı olduğunu ve bir kırılma noktasına henüz gelmediğimizi düşünüyorum. Şu anda bildiğimiz tek bir gerçek var o da insanlığın doğaya hunharca hükmettiği gerçeği. Yazar bu konudaki vurgusunu şu şekilde dile getiriyor: “Diğer hayvanları ve etrafımızdaki ekosistemi sürekli mahvediyoruz ve bunun karşılığında sadece kendi konforumuzu ve eğlencemizi düşünüyoruz, üstelik tatmin de olmuyoruz.” Yazarın bu görüşüne katılmamak elde değil ancak tarih boyunca insan kendi konforu ve çıkarları için zaten hep ezip geçmemiş mi? İyiliğin tarihi var mı? Günümüzdeki egoizm geçmişte olduğundan sadece biraz daha vahşi değil mi?

Yazar, kitabında “bildiğimiz dünyanın sonuna geldiğimizi” söylüyor. Zira günümüz insanının büyük umutlarından ve mutlak beklentilerden söz edilmesi oldukça zor. Bugünün geçmişten en belirgin farkı kişisel çıkarların ön planda tutulmasıdır. Hâlbuki tarih literatüründeki binlerce vaka kolektif umut ve beklentilere işaret ediyor. Bu bağlamda “İnsanlık Tarihi”ni tarih literatürü kapsamında ele alacak olursak Sapiens’in nevi şahsına münhasır bir örnek olduğunu söyleyemeyiz. Zira literatürdeki çoğu çalışma insanın serüvenini ya tarihi ya biyolojik yaklaşımla zaten ele almış durumdadır. Bu bağlamda eserinin en başında Y. N. Harari’nin kendisine ilham veren Jared Diomand’a¹ özel teşekkürlerini sunmasını manidar buluyorum. Harari’nin kitabında bahsetmediği ancak Sapiens’e çerçeve hazırlayan bir diğer kitabın ise W&A Durant’ın “Tarihten Alınacak Dersler” adlı eseri olduğunu düşünüyorum.²

¹ Jared Diamond, Tüfek, Mikrop ve Çelik, çev. Ülker İnce, Ankara: Tübitak Yayınları, 2002.

² W&A Durant, Tarihten Alınacak Dersler, çev. Nejat Muallimoğlu, Avcıoğlu Basım. 1998.

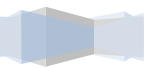

Durant'lar "*tarihi, biyolojinin küçük bir parçası*" olarak görüyorlar ve "*biyolojinin kanunlarının tarihin temel dersleri olduğunu*" ifade ediyorlar. Kısaca söylemek gerekirse kütüphanelerde insanların küresel ekosistemde oynadıkları rolden, imparatorlukların yükselişine ve modern dünyaya kadar pek çok konuyu ele alan birçok kitap mevcut. Ancak hiçbiri Sapiens'in başarısını yakalayamadı. Neden? Harari'nin başarısı tarihle bilimin bir araya getirilerek kabul görmüş anlatıları yeniden ele almasında mı saklı? Yoksa geçmiş ile bugünü olaylar ve şahıslar üzerinden karşılaştırabilme yeteneğinde mi?

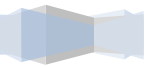
Kitap gerçekten başarılı ve okunası kurgusal bir eser niteliğinde. Jared Diamond'un kitaba ilişkin "*Sapiens, tarihin ve modern dünyanın en büyük sorularını gayet yalın bir dille ele alıyor. Çok seveceksiniz!*" iltifatı sanırım bu görüşü doğruluyor. Kitabın başarısı kanımca bu kitabın bir sosyal fenomen haline dönüştürülmesinde bir başka ifadeyle kitap içeriğinin tanrılaştırılmasında saklı. Bu noktada kitabın bilimsellikten uzaklaşıp fantastik alana yelken açtığını daha net görebiliyoruz. Dolayısıyla yazarın kitabında her söylediğinin mutlak doğru olarak kabul görmesinin yanlış olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Bu bağlamda kitabın bir referans kitabı olarak değerlendirilmesi söz konusu değil. Ancak öne sürülen çeşitli tezler açısından ele alınmasında ve üzerinde tartışılmasında fayda var. Zira yazar insanlığın geldiği noktada artık çok güçlü olduğunu iddia etse de gerçekte eskisinden daha mutsuz ve amaçsız olduğunu belirtiyor.

Bu çerçevede yazar, *eğer Sapiens tarihi sona erecekse, (...) bizlerin zamanımızı şu son soruyu cevaplamaya ayırmamız gerektiği üzerinde duruyor: Neye dönüşmek istiyoruz? Yazar bu konudaki görüşüne şöyle devam ediyor: İnsan Geliştirme sorusu olarak da bilinen bu soru şu anda siyasetçileri, filozofları, akademisyenleri ve sıradan insanları meşgul eden tüm tartışmaları önemsiz kılıyor. (...) Çoğu insan bunları düşünmemeyi tercih eder. (...) Bilimsel projelerin hepsi ölümsüzlüğün arayışıyla, yani Gılgamış Projesiyle ayrılmaz şekilde iç içe geçmiştir.*" Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Harari hem insanlıktan hem de insanlığın geleceğinden umutsuz. Kitabın en sonunda yazar okuyucusuna seslenerek bizden cevap bekleyen en önemli sorunun, aslında "*Neye dönüşmek istiyoruz?*" sorusu olmadığını belirtiyor. Yazara göre insanoğlunun temelde cevap aradığı soru, "*Neyi istemek istiyoruz?*" sorusudur. Yazar sonuç olarak okuyucusunu neyi istemek istiyoruz sorusu ile başa bırakıyor.

Dünyanın geleceği ve mutluluğu açısından bu soruya bir yanıt vermeği naçizane denedim. Ancak sorunun öyle kolayca yanıtlanmadığını gördüm. Bu zorluk derecesinden kaynaklanıyor olmalı ki tarihçi yazar Harari olanları anlamak ve olacaklara hazırlanmak üzere tarihsel anlatıyı bir araç olarak kullanıyor. Böyle bir soru karşısında büyük sözler sarf etmek elbette benim haddim değil. Ancak insanın kendi hakiki durumunu keşfetmesi ile yaşamın manidar hale gelmesinin mümkün olacağı kanaatini taşıyorum. Bu noktada söyleyebileceğim son söz Eric Hobsbawm'a ait. Tarihçi yazar "*Yeni*

*Yüzyılın Eşiğinde*³ adlı eserinde “insanlığın büyük umutlar ve mutlak tutkular olmaksızın bir işe yaramayacağını belirtiyor ve ekliyor “umudu elden bırakmamak lazım”.

---

³ E. Hobsbawm, *Yeni Yüzyılın Eşiğinde*, Yordam Kitap, 2008. s.179